

СЕКТОРСКА КЛАСИФИКАЦИЈА ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ ЈЕДИНИЦА

Економија земље представља систем у којем институције и људи међусобно делују путем размене и преноса добара, услуга и средстава плаћања, с циљем производње и потрошње добара и услуга. Јединице које узајамно делују јесу економски субјекти способни да поседују имовину, преузимају обавезе и баве се економским активностима и трансакцијама с другим јединицама. Такве јединице називају се институционалним јединицама.

Дефинисање институционалних јединица потребно је из више разлога. Прво, јединице су основни елементи за дефинисање економије у географском смислу. Друго, оне су основни елементи за груписање јединица у институционалне секторе. Треће, оне су од суштинског значаја за дефинисање токова и стања које треба забележити.

Потребно је направити разлику између резидентних и нерезидентних јединица. Економију неке земље чине резидентне јединице. Институционална јединица сматра се резидентном када има центар претежног економског интереса на економској територији те земље, независно од државне припадности, правне форме или присуства у тренутку обављања трансакције.

Економску територију земље чине:

- а) подручја (географске територије) под управом и економском контролом државе;
- б) слободне царинске зоне, укључујући царинска складишта и фабрике који се налазе под царинском контролом;
- в) национални ваздушни простор, територијалне воде и епиконтинентални појас, који се налази у међународним водама и над којима земља има искључива права;
- г) територијалне енклаве, односно географске територије које се налазе у другим деловима света и које користе државне институције, у складу са међународним уговорима или споразумима између држава (амбасаде, конзулати, војне базе, научне базе итд.);
- д) налазишта нафте, природног гаса итд. у међународним водама изван епиконтиненталног појаса, које искоришћавају резидентни субјекти.

Економска територија земље искључује екстратериторијалне енклаве, као и делове сопствене географске територије које користе државне институције осталих земаља, институције и тела Европске уније и међународне организације, на основу међународних уговора или споразума између држава.

Центар претежног економског интереса представља место на економској територији државе на којем се јединица бави економским делатностима и трансакцијама у знатнијем обиму, на неодређено време или током одређеног али дугог периода (годину дана или дуже). Власништво над земљиштем и грађевинским објектима на економској територији сматра се довољним условом да је ту центар претежног економског интереса власника.

Институционална јединица јесте економски субјект којег карактерише самосталност у одлучивању при обављању своје основне активности. Резидентна јединица представља институционалну јединицу ако има

самосталност у одлучивању и води или је способна да води потпуну рачуноводствену евиденцију.

Сматра се да економски субјект има самосталност у одлучивању у следећем:

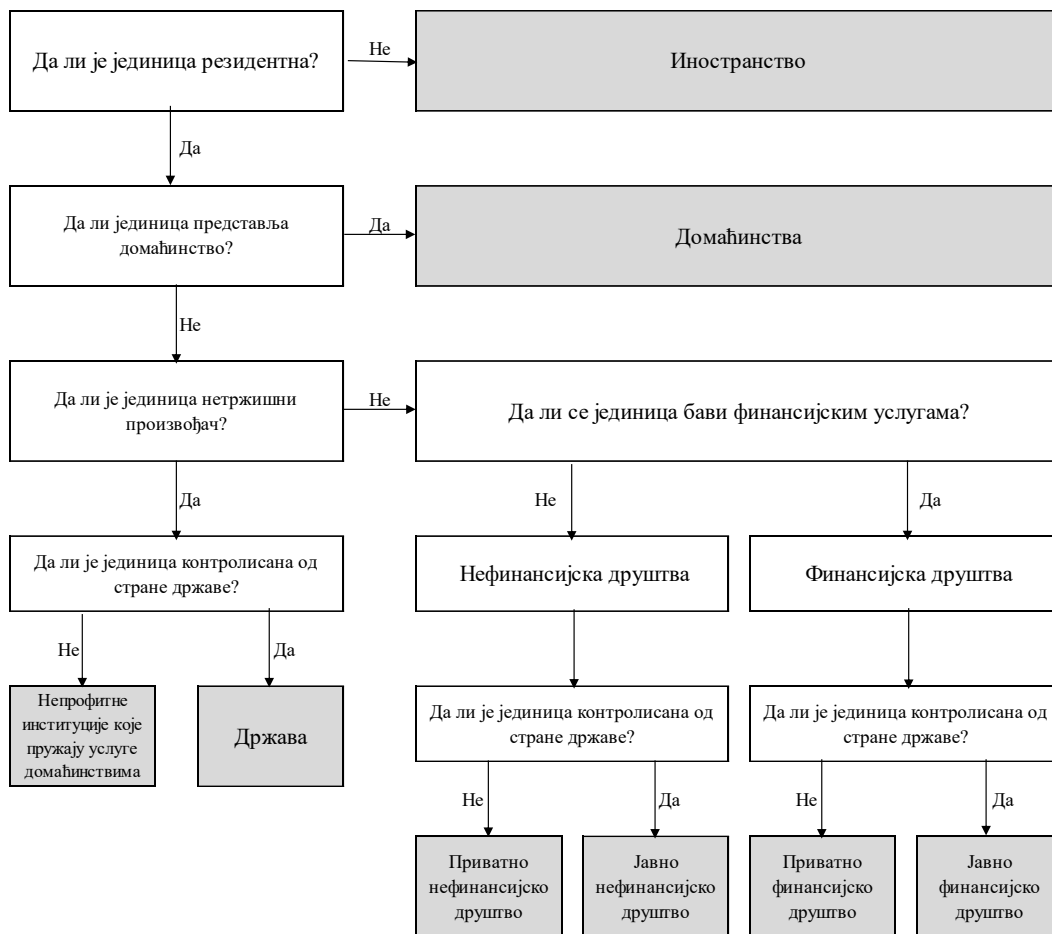
- а) ако има право да у своје име поседује добра и имовину и да размењује власништво над добрима и имовином у трансакцијама са другим институционалним јединицама;
- б) ако је способен да доноси економске одлуке и бави се економским делатностима за које је одговоран пред законом;
- в) ако је способен да ствара обавезе у сопствено име, да преузима друге обавезе и да закључује уговоре;
- г) ако је способен да води целокупну рачуноводствену евиденцију која обухвата све његове трансакције обављене током обрачунског периода, као и биланс стања имовине и обавеза.

Када економски субјект не поседује карактеристике институционалне јединице примењују се следећа начела:

- а) сматра се да су домаћинства самостална у одлучивању у погледу своје главне функције и да представљају институционалне јединице, иако не воде рачуноводствену евиденцију;
- б) субјекти који не воде нити су способни да воде рачуноводствену евиденцију ако се то од њих затражи нису институционалне јединице;
- в) субјекти који воде рачуноводствену евиденцију, али немају самосталност у одлучивању део су јединица које их контролишу а не самосталне институционалне јединице;
- г) субјекти који чине део групе јединица које се баве економском активношћу и које воде потпуну рачуноводствену евиденцију сматрају се институционалним јединицама иако су делимично препустили своју самосталност у одлучивању централном телу (седишту) одговорном за управљање групом; седиште се сматра институционалном јединицом различитом од јединица које контролише.

Макроекономска анализа не бави се поступцима сваке институционалне јединице посебно, већ прати укупне активности сличних јединица. Због тога се јединице групишу у институционалне секторе, који се, даље, деле на подсекторе.

Дијаграм 1. Распоређивање јединица по институционалним секторима

Дијаграм 1 показује како се јединице распоређују у главне секторе. Да би се одредио сектор јединице која је резидентна, а није домаћинство, потребно је утврдити да ли се налази под контролом државе и да ли је тржишни или нетржишни произвођач.

Контрола над финансијским или нефинансијским привредним друштвом дефинише се као способност утврђивања опште политике пословног субјекта. Једна институционална јединица обезбеђује контролу над другом институционалном јединицом тиме што поседује више од половине акција са правом гласа или на други начин контролише више од половине гласачких права акционара. Држава обезбеђује контролу над пословним субјектом на основу посебног закона, прописа или уредбе.

Следећи показатељи су главни чиниоци приликом одлучивања да ли је привредно друштво под контролом државе:

- а) власништво државе над већином акција са правом гласа;
- б) контрола државе над управом или органом управљања;
- в) контрола државе над именовањем и разрешењем руководећег кадра;
- г) контрола државе над кључним одборима у друштву;
- д) држава поседује златну акцију;
- ђ) посебни прописи;

- е) држава као главни купац;
- ж) задуживање код државе.

Најчешће је само један показатељ довољан да се утврди контрола државе над пословним субјектом, али је у појединим случајевима потребно више показатеља који заједно указују на постојање контроле.

За непрофитне институције које су признате као независни правни субјекти, приликом одлучивања да ли су под контролом државе треба узети у обзир следеће показатеље:

- а) контрола државе над именовањем одговорних лица;
- б) контрола државе над усвајањем аката за пуноважно функционисање;
- в) уговорни споразуми;
- г) степен финансирања од стране државе;
- д) степен изложености државе ризику.

Као и код привредних друштава, један показатељ може бити довољан да се утврди контрола државе, али је у појединим случајевима потребно више показатеља који заједно указују на постојање контроле државе.

Подела између тржишних и нетржишних произвођача врши се према различитим (квантитативним и квалитативним) критеријумима на основу којих се утврђује да ли постоје тржишне околности и довољно тржишног понашања произвођача, односно да ли се продаја добара и услуга врши по економски значајним ценама. Економски значајне цене су цене које имају утицај на количину производа коју су произвођачи спремни да понуде и на количину производа коју купци желе да набаве. Такве цене постоје:

- а) када су произвођачи подстакнути да прилагоде своју понуду, с циљем да остваре добит на дуги рок, или барем да покрију трошкове капитала и друге трошкове; и
- б) када потрошачи имају слободу избора да, на основу постојеће цене, одлуче да ли ће одређени производ или услугу купити.

Цене које нису економски значајне обрачунавају се на начин који омогућава остваривање извесног дохотка или смањење прекомерне тражње која би се могла јавити ако би се услуге пружале потпуно бесплатно.

Према квантитативном критеријуму, јединица се сматра тржишним произвођачем ако приходима од продаје својих добара и услуга покрива више од 50% трошкова производње (збир међуфазне потрошње, накнада запосленима, потрошње основних средстава, осталих пореза на производњу и трошкова капитала¹). Мање осцилације односа прихода од продаје и трошкова производње од једне до друге године не захтевају прекласификацију институционалних јединица, већ се овај однос прати најмање три узастопне године.

Међутим, квантитативни критеријум није једини релевантни критеријум за одређивање припадности јединице одређеном институционалном сектору. Потребно је узети у обзир и специфичност активности институционалне јединице и њене везе са сектором државе. Другим речима, треба узети у обзир

¹ Трошкови капитала представљају нето плаћене камате, односно разлику између трошкова камата и прихода од камата.

да ли јединица продаје своја добра и услуге искључиво или претежно јединицама из сектора државе.

Резидентне институционалне јединице групишу се у пет институционалних сектора:

1. Сектор нефинансијских друштава (S.11)
2. Сектор финансијских друштава (S.12)
3. Сектор државе (S.13)
4. Сектор домаћинства (S.14)
5. Сектор непрофитних институција које служе домаћинствима (S.15).

Разврставање јединица у институционалне секторе врши се у складу са међународним стандардима² и служи искључиво за статистичке потребе.

Сектор нефинансијских друштава (S.11)

Сектор нефинансијских друштава састоји се од институционалних јединица које су независни пословни субјекти и тржишни произвођачи чија је претежна делатност производња добара и нефинансијских услуга. Овај сектор обухвата:

- приватна и јавна привредна друштва која се као тржишни произвођачи првенствено баве производњом добара и нефинансијских услуга;
- задруге и ортачка друштва призната као независна правна лица који се као тржишни произвођачи првенствено баве производњом добара и нефинансијских услуга;
- непрофитне институције или удружења која пружају услуге нефинансијским привредним друштвима, признати као независни правни субјекти који су као тржишни произвођачи првенствено баве производњом роба и нефинансијских услуга;
- седишта која контролишу групу привредних друштава која су тржишни произвођачи, када је претежна делатност групе производња добара и нефинансијских услуга;
- ентитети за посебне намене.

Нефинансијски сектор дели се на следеће подсекторе:

- а) јавна нефинансијска друштва (S.11001)
- б) домаћа приватна нефинансијска друштва (S.11002)
- в) нефинансијска друштва под страном контролом (S.11003).

Сектор финансијских друштава (S.12)

Сектор финансијских друштава састоји се од институционалних јединица које представљају независне пословне субјекте и тржишне произвођаче чија је претежна делатност пружање финансијских услуга. Ове јединице обухватају сва друштва која се првенствено баве:

- а) финансијским посредовањем и/или
- б) помоћним финансијским делатностима.

² Европски систем националних и регионалних рачуна (ESA 2010), Систем националних рачуна (SNA 2008), Приручник о дефициту и дугу сектора државе (*Manual on Government Deficit and Debt*).

Финансијско посредовање је делатност у којој институционална јединица стиче финансијску имовину и преузима обавезе за сопствени рачун обављајући финансијске трансакције на тржишту. Помоћне финансијске делатности јесу делатности које се односе на финансијско посредовање, али које не обухватају само финансијско посредовање.

Сектор финансијских друштава дели се на следеће подсекторе:

- а) **централна банка (S.121)**, који у Републици Србији обухвата Народну банку Србије;
- б) **депозитне институције осим централне банке (S.122)**, који обухвата све финансијске институције чије су основне активности финансијско посредовање и примање депозита од других институционалних јединица и одобравање кредита и/или улагање у хартије од вредности;
- в) **фондови очувања вредности имовине (S.123)**, који обухвата све финансијске институције које се баве издавањем акција (или јединица инвестиционог фонда) и улагањем у акције (јединице новчаних фондова), краткорочне дужничке хартије од вредности и/или депозите. У овај подсектор сврставају се инвестициони фондови укључујући затворене инвестиционе фондове, узајамни инвестициони фондови и остали системи колективног инвестирања чије су акције или јединице блиски супститути депозита;
- г) **инвестициони фондови, осим фондова очувања вредности имовине (S.124)**, који се састоји од институција колективног инвестирања у оквиру којих се прикупљају и улажу новчана средства у различите врсте финансијске (осим краткорочне финансијске имовине) и нефинансијске имовине (обично непокретности), с циљем остваривања прихода и смањивања ризика улагања. Овај подсектор обухвата затворене инвестиционе фондове, узајамне инвестиционе фондове и остале системе колективног инвестирања чије се акције или јединице не сматрају блиским супститутима депозита;
- д) **остали финансијски посредници, осим друштава за осигурање и пензијских фондова (S.125)**, који се састоји од финансијских друштава која се баве финансијским посредовањем претежно усмереним на дугорочно финансирање. У већини случајева, та доспелост разликује овај подсектор од подсектора осталих монетарних финансијских институција (S.122 и S.123). У овај подсектор укључени су даваоци финансијског лизинга, факторинг и форфетинг компаније, друштва за управљање фондовима секјуритизације, правна лица укључена у потрошачке кредите и привредна друштва која се баве финансирањем физичких и правних лица, специјализована финансијска друштва, као и друштва која се баве финансирањем извоза/увоза;
- ђ) **помоћне финансијске институције (S.126)**, који обухвата финансијске институције које се углавном баве делатностима уско повезаним са финансијским посредовањем, али које саме нису финансијски посредници. У овај подсектор сврставају се следеће институционалне јединице: брокери и дилери хартијама од вредности и изведеним финансијским инструментима, правна лица која обезбеђују инфраструктуру за финансијска тржишта, правна лица која издају гаранције, друштва за управљање добровољним пензијским и инвестиционим фондовима, овлашћени мењачи (који нису регистровани

као предузетници), непрофитна правна лица која пружају услуге финансијском сектору, али нису укључена у финансијско посредовање и друго;

- е) **каптивне финансијске институције и зајмодавци (S.127)**, који се састоји од финансијских друштава која се не баве финансијским посредовањем нити пружају помоћне финансијске услуге, а већи део њихове имовине или обавеза нису предмет трансакција на отвореном тржишту. У овај подсектор сврставају се следећа финансијска друштва: холдинг компаније, институције које пружају финансијске услуге користећи искључиво сопствена средства или средства добијена од спонзора и државни фондови за посебне намене уколико су сврстани у финансијски сектор;
- ж) **друштва за осигурање (S.128)**, који обухвата финансијска друштва која се првенствено баве финансијским посредовањем које произлази из удруживања ризика, углавном у облику директног осигурања или реосигурања. Друштва за осигурање пружају услуге животног и неживотног осигурања јединицама или групама јединица и услуге реосигурања осталим друштвима за осигурање;
- з) **пензијски фондови (S.129)**, који се састоји од финансијских друштава чија је претежна делатност финансијско посредовање које произлази из удруживања социјалних ризика и потреба осигураника (социјално осигурање). Пензијски фондови као системи социјалног осигурања осигуравају приход након пензионисања, а често и накнаде у случају смрти и инвалидитета.

У оквиру сектора финансијских друштава, сваки подсектор (изузев S.121)³ може даље да се подели на јавна, приватна и друштва под страном контролом.

Сектор државе (S.13)

Сектор државе састоји се од институционалних јединица које су нетржишни произвођачи чија је производња намењена индивидуалној и колективној потрошњи и институционалних јединица које се углавном баве прерасподелом националног дохотка и богатства.

Институционалне јединице сврстане у сектор државе јесу:

- а) јединице установљене правним поступком са законодавном, извршном и судском влашћу над другим јединицама на економској територији земље које обезбеђују нетржишна добра и услуге намењене заједници;
- б) привредна друштва која су државне јединице, ако је њихов аутпут претежно нетржишни и ако га контролише држава;
- в) непрофитне институције признате као независни правни субјекти које су нетржишни произвођачи и које контролише држава;
- г) самостални фондови социјалног осигурања, ако постоји законска обавеза уплате доприноса и ако држава управља фондовима у погледу одређивања и одобравања доприноса и давања.

Сектор државе дели се на следеће подсекторе:

- а) држава на централном нивоу власти (S.1311)

³ Према међународним препорукама, овај подсектор представља део јавног сектора.

- б) држава на савезном нивоу власти (S.1312)
- в) држава на локалном нивоу власти (S.1313)
- г) фондови социјалног осигурања (S.1314).

Држава на централном нивоу власти укључује све административне органе и институције (изузев фондова социјалног осигурања) које имају надлежност на целој економској територији земље. У овај подсектор укључене су и непрофитне институције које контролише држава на централном нивоу власти.

Овај подсектор обухвата министарства и друге државне институције и агенције, као и установе вишег и високог образовања. У овај подсектор су, такође, укључени и поједина јавна привредна друштва која, у складу са квантитативним и/или квалитативним критеријумима, спадају у сектор државе и налазе се под контролом јединица државе на централном нивоу власти (нпр. Радио-телевизија Србије, „Железнице Србије“ а.д., „Инфраструктура железница Србије“ а.д., „Србија воз“ а.д., ЈП „Путеви Србије“, „Коридори Србије“ д.о.о., итд.).

Држава на савезном нивоу власти обухвата све административне органе и институције (изузев фондова социјалног осигурања), на нивоу који је испод нивоа државе на централном нивоу власти, а изнад институционалних јединица државе на локалном нивоу власти. У овај подсектор укључене су и непрофитне институције које контролише држава на савезном нивоу власти.

У Републици Србији овај ниво сектора државе не постоји.

Држава на локалном нивоу власти укључује део државне управе чија се надлежност простире само на локалном делу економске територије земље (општине и градови, региони, покрајина), осим фондова социјалног осигурања. У овај подсектор укључене су и непрофитне институције које контролише држава на локалном нивоу власти.

У оквиру овог подсектора налазе се органи и институције покрајинске, градске и општинске власти, као и школе, установе културе, општински центри за социјални рад и друго, као и јавна привредна друштва која, у складу са квантитативним и/или квалитативним критеријумима, спадају у сектор државе и налазе се под контролом јединица државе на локалном нивоу власти (нпр. Радио-телевизија Војводине, јавна комунална предузећа чији је однос прихода од продаје и трошкова производње мањи од 50% и други).

Фондови социјалног осигурања укључују јединице на централном, савезном и локалном нивоу власти, чија је основна делатност обезбеђивање социјалних давања, при чему је потребно да се испуне следећи услови:

а) на основу закона или других прописа обавезно је да одређене групе становништва учествују у систему социјалног осигурања или уплаћују доприносе овим јединицама;

б) сектор државе је одговоран за управљање јединицом у вези са измирењем или одобравањем доприноса и давања.

Обично не постоји директна веза између износа доприноса које појединац плаћа и ризика којем је изложен.

Овај подсектор укључује организације обавезног социјалног осигурања, али и здравствене институције под контролом државе. Према међународним

препорукама, када се здравствене институције претежно финансирају из социјалних доприноса (преко фондова социјалног осигурања), а имајући у виду да контролу над њима могу вршити различити нивои власти, из практичних разлога те јединице се класификују у подсектор фондова социјалног осигурања.

Пословни субјекти у стечају или ликвидацији

Стечај и ликвидација⁴ представљају процесе у којима предузеће смањује/обуставља своју активност, при чему ови процеси могу трајати извесни временски период. Током тог периода, јединица и даље може имати одређену производну активност на основу које остварује и одређене приходе.

Уколико јавно нефинансијско друштво у стечају или ликвидацији не испуњава раније наведени квантитативни критеријум за разврставање јединица у институционалне секторе, сматра се нетржишним произвођачем и класификује су у сектор S.13⁵.

Што се тиче јавних финансијских друштава у стечају или ликвидацији, њихово разврставање у S.13 врши се на основу тога што држава контролише процес стечаја или ликвидације и/или се очекује да ће преузети већи део трошкова и ризика стечаја или ликвидације. Имајући у виду чињеницу да су финансијске институције у процесу стечаја или ликвидације под контролом државе на централном нивоу власти, ове јединице класификоване су у подсектор S.1311.

Јавни сектор

Према међународним стандардима, јавни сектор састоји се од јединица сектора државе и јавних (нефинансијских и финансијских) друштава. Институционалне јединице које чине јавни сектор су резидентне јединице које се налазе под контролом државе, директно или индиректно преко других јавних привредних друштава. Да ли привредно друштво под контролом државе припада сектору државе или је део сектора јавних (нефинансијских или финансијских) друштава одређује се на основу квантитативног теста.

⁴Ликвидација представља облик престанка активности пословног субјекта који се спроводи када пословни субјект има довољно финансијских средстава за покриће свих својих обавеза. За разлику од тога, стечај се спроводи када имовина пословног субјекта није довољна за измиривање свих потраживања поверилаца. Ликвидација је под контролом чланова друштва, док је стечај под контролом стечајног суда.

⁵ Одговарајући подсектор одређује се на основу критеријума контроле.

Дијаграм 2. Дефинисање јавног сектора

Сектор државе	Сектор нефинансијских друштва	Сектор финансијских друштва	Сектор домаћинства	Сектор непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима
Држава на централном нивоу власти	Јавна нефинансијска привредна друштва	Јавна финансијска привредна друштва	Приватна	Приватна
Држава на савезном нивоу власти				
Држава на локалном нивоу власти	Приватна нефинансијска привредна друштва	Приватна финансијска привредна друштва		
Фондови социјалног осигурања				

Јавни сектор

Правна форма привредног друштва не представља критеријум за класификацију у одређени институционални сектор. Другим речима, одређено привредно друштво, по националном законодавству, може представљати јавно друштво, али се за статистичке потребе, а у складу са међународним стандардима, може класификовати у сектор државе.

Пример представљају јавна привредна друштва у делатности железничког саобраћаја. Статуом променом, од „Железница Србије“ формирана су нова акционарска друштва: „Железнице Србије“ а.д., „Инфраструктура железнице Србије“ а.д., „Србија карго“ а.д. и „Србија воз“ а.д. У складу са квантитативним и квалитативним критеријумима, „Србија карго“ а.д. класификовано је у подсектор S.11001, док су остала три друштва класификована у подсектор S.1311.

Сектор домаћинства (S.14)

Сектор домаћинства састоји се од појединаца или група појединаца као потрошача и тржишних произвођача (предузетника) који производе тржишна добра и услуге. Овај сектор, такође, укључује појединце или групе појединаца који производе добра и нефинансијске услуге искључиво за сопствену финалну употребу.

Домаћинства се, као потрошачи, могу дефинисати као мале групе лица која заједно станују, удружују свој доходак и богатство и заједно троше одређене врсте добара и услуга. Главни извори дохотка домаћинства су: накнаде запосленима, доходак од власништва, трансфери из осталих сектора, примања од продаје тржишних производа, и импутирана примања од производа за сопствене потребе.

Сектор домаћинства обухвата:

- а) појединце или групе појединаца чија је претежна функција потрошња;
- б) лица која трајно живе у институцијама и која имају малу или никакву самосталност у одлучивању о економским питањима (нпр. припадници верских редова који живе у манастирима, болесници који дуготрајно бораве у болницама, затвореници који служе дуготрајне затворске казне, стара лица која трајно живе у домовима за старе);

- в) појединци или групе појединаца чија је главна функција потрошња, али се баве и производњом добра и нефинансијских услуга искључиво за сопствене потребе;
- г) самостални предузетници и ортачка друштва без правног статуса, који представљају тржишне произвођаче.

Сектор непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима (S.15)

Сектор непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима (НПИД) састоји се од непрофитних институција које су засебни правни субјекти, пружају услуге домаћинствима и представљају приватне нетржишне произвођаче. Њихови главни извори прихода су добровољни прилози у готовом новцу или у натури од домаћинстава, трансфери од сектора државе и дохоци од власништва.

Овај сектор обухвата следеће врсте јединица, које обезбеђују нетржишна добра и услуге домаћинствима:

а) синдикати, професионална или научна удружења, удружења потрошача, политичке странке, цркве или верска удружења и друштвени, културни, рекреативни и спортски клубови;

б) добротворне организације и организације за збрињавање и помоћ, које се финансирају добровољним трансферима у готовом новцу или у натури од других институционалних јединица.

Сектор иностранства (S.2)

Сектор иностранства састоји се од нерезидентних јединица⁶ које обављају трансакције или имају друге економске везе са резидентним јединицама. Рачуни сектора иностранства пружају општи преглед економских односа националне економије са иностранством. У сектор иностранства укључене су и институције Европске уније и међународне организације.

⁶ Нерезидентне јединице представљају институционалне јединице са центром претежног економског интереса ван економске територије земље дуже од годину дана.